

УДК 336.531

**FINANCIAL SUPPORT OF THE SOCIAL SPHERE OF UKRAINE
ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ****Demianchuk O.I./Дем'янчук О. І.***d.e.s., as. prof. / д.е.н., доц*

ORCID: 0000-0001-9282-3589

Borkoniuk O.O./Борконюк О.О.*student/студентка**The National University of Ostroh Academy, Ostrog, Seminarska 2, 35800**Національний університет «Острозька академія», Острозька академія, Семінарська 2, 35800*

Анотація: У роботі розглянуто сутність соціальної сфери, розкриваються особливості фінансового забезпечення соціальної сфери України. Проведено аналіз обсягів та динаміки видатків Зведеного бюджету на соціальну сферу України за 2017-2021 роки. Визначено проблеми фінансового забезпечення даної сфери та надано напрями модернізації фінансування досліджуваної галузі.

Ключові слова: соціальна сфера, фінансове забезпечення, бюджетні видатки, соціальне забезпечення, зведений бюджет.

Вступ. Соціальний розвиток є ключовим напрямком діяльності будь-якої сучасної держави і значною мірою визначається рівнем доходів населення, зайнятістю, станом соціальної сфери і, як наслідок, добробутом громадян.

Тому кожна країна з урахуванням своєї специфіки формує свою модель соціальної політики. Для створення ефективних систем соціального захисту, забезпечення та підтримки, які дозволяють ефективно функціонування соціальної сфери, необхідні достатні фінансові ресурси. А у нових економічних і геополітичних умовах Україна стикається зі значною кількістю факторів, які негативно впливають на стан державних фінансів, що актуалізує науковий розвиток проблем фінансування соціальної політики.

Основний текст. Соціальна сфера є однією з найважливіших сфер функціонування суспільства, яка забезпечує життя усіх верств населення. У науковій літературі дане поняття часто викликає дискусії у науковців. Проте, ми будемо його трактувати за економічним підходом, тобто соціальна сфера-це сукупність галузей, які безпосередньо визначають рівень життя населення.

У сучасних умовах розвиток соціальної сфери країни неможливо без урахування ряду особливостей, які впливають на формування адекватно сформованим умовам системи її фінансування. Це безпосередньо впливає на застосовувані фінансові механізми розвитку соціальної сфери, і, в першу чергу, на принципи організації фінансово-економічних відносин у сфері соціальних сфер.

Під фінансовим забезпеченням соціальної сфери варто розуміти цілісну систему організації фінансових відносин, які включають відповідні форми, методи та інструменти їх реалізації, в процесі мобілізації та розподілу фінансових ресурсів з метою створення умов для ефективного функціонування соціальної сфери в Україні на основі вирішення відповідних завдань, зумовлених соціальними функціями держави [1].

Відповідно до чинного законодавства України соціальне забезпечення країни відбувається за рахунок бюджетних та позабюджетних джерел. Бюджетне фінансування відбувається за рахунок бюджетних ресурсів: коштів державного та місцевих бюджетів. Позабюджетне фінансування - це позабюджетні фонди, кошти суб'єктів господарювання та різних некомерційних організацій. Тобто позабюджетне фінансування відбувається за рахунок самофінансування, кредитування, а також за рахунок різних грантів, надходжень від благодійних та громадських організацій.

Фінансове забезпечення соціальної сфери виконує низку завдань [2]: визначення джерел фінансового забезпечення в поточному періоді та на перспективу; виявлення пріоритетних напрямів фінансування та зосередження фінансових ресурсів на цих напрямках; визначення найефективніших методів фінансового забезпечення; відповідність фінансових заходів рівню соціально-економічного розвитку країни.

Розглянемо сучасний стан фінансового забезпечення соціальної сфери. Для цього, проведемо аналіз складу та структури видатків соціальної сфери України за 2017-2021 р.р. (таблиця 1, таблиця 2).

Таблиця 1 - Динаміка складу видатків Зведеного бюджету України на соціальну сферу за 2017-2021 р.р

Дані	Загальний обсяг, млн грн					Темп росту, %			
	2017	2018	2019	2020	2021	2018-2017	2019-2018	2020-2019	2021-2020
Житлово-комунальне господарство	27 187,50	30 345,50	34 490,00	32 214,50	56 935,60	111,62	113,66	93,40	176,74
Охорона здоров'я	102 392,40	115 852,00	128 384,60	175 789,70	204 121,80	113,15	110,82	136,92	116,12
Духовний та фізичний розвиток	24 342,30	28 993,10	31 550,10	31 710,90	43 358,40	119,11	108,82	100,51	136,73
Освіта	177 915,80	210 032,30	238 758,70	252 283,70	312 917,90	118,05	113,68	105,66	124,03
Соціальний захист та соціальне забезпечення	285 761,70	309 363,60	321 786,70	346 720,50	367 346,60	108,26	104,02	107,75	105,95
Видатки зведеного бюджету України	1 056 973,10	1 250 189,50	1 372 350,60	1 595 395,90	1 845 367,40	118,28	109,77	116,25	115,67

Джерело: розроблено автором на основі джерела [3], [4]

Отже, проаналізувавши дані таблиць 1 та 2, бачимо, що сума видатків Зведеного бюджету з кожним роком зростає. Так само, прослідковується динаміка збільшення суми видатків кожної категорії соціальної сфери, тому можна стверджувати, що в останні роки для України характерно посилення ролі державної соціальної політики.

Найбільша частка видатків належить категорії соціальний захист та соціальне забезпечення. За проаналізований період, у середньому вона становить – 23,4%.

Друге місце займають видатки на одну із найважливіших сфер соціальної інфраструктури - освіту, яка є інвестицією в людський капітал і потребує відповідних джерел фінансування. Також сума з кожним роком зростає і у 2021 році становила 367346 млн грн. Це зумовлене впровадженням реформи з децентралізації влади: передачі повноважень на базовий рівень та реформою Нової української школи. Питома вага, даної категорії тримається на рівні 16,8%.

Згідно закону України «Про освіту» держава має забезпечувати асигнування на освіту в розмірі не менше ніж сім відсотків валового внутрішнього продукту за рахунок коштів різних видів бюджетів та інших джерел фінансування, не заборонених законодавством. Проте, за досліджуваний період ця норма не дотримувалася, даний показник тримався на рівні 5%.

Позитивну динаміку зростання видатків має охорона здоров'я з 9,69% у 2017 році до 11,06% у 2021.

Таблиця 2 - Питома вага видатків Зведеного бюджету України на соціальну сферу за 2017-2021 р.р

Дані	Роки				
	2017	2018	2019	2020	2021
Житлово-комунальне господарство	2,57	2,43	2,51	2,02	3,09
Охорона здоров'я	9,69	9,27	9,36	11,02	11,06
Духовний і фізичний розвиток	2,30	2,32	2,30	1,99	2,35
Освіта	16,83	16,80	17,40	15,81	16,96
Соціальний захист на соціальне забезпечення	27,04	24,75	23,45	21,73	19,91
Видатки зведеного бюджету України	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Джерело: розроблено автором на основі джерела [3], [4]

Незважаючи на постійне збільшення суми видатків, найменшу частку фінансування має житлово-комунальне господарство та духовний і фізичний розвиток. Обсяги фінансування цих категорій є на дуже низькому рівні. Тому є актуальним питання самофінансування цих напрямів.

Так, як фінансування соціального захисту та соціального забезпечення має найбільшу частку в структурі соціальної сфери, доречно розглянути детальніше фінансування цієї сфери. Так, видатки на цю категорію здійснюються за дев'ятьма напрямками: соціальний захист на випадок непрацездатності, соціальний захист пенсіонерів, соціальний захист ветеранів війни та праці, соціальний захист сім'ї, дітей та молоді, соціальний захист безробітних, допомога у вирішенні житлового питання, соціальний захист інших категорій населення, фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері соціального захисту, інша діяльність у сфері соціального захисту (рисунок 1).

Як бачимо, за досліджуваний період, 2017-2021 р.р, найбільшу питому вагу займає соціальний захист пенсіонерів, середньо 55,7%. Це пов'язано із зростанням частки людей похилого віку та збільшенням середнього розміру

місячних пенсій. Також на це впливає велика кількість пілг передбачених для даної категорії населення.

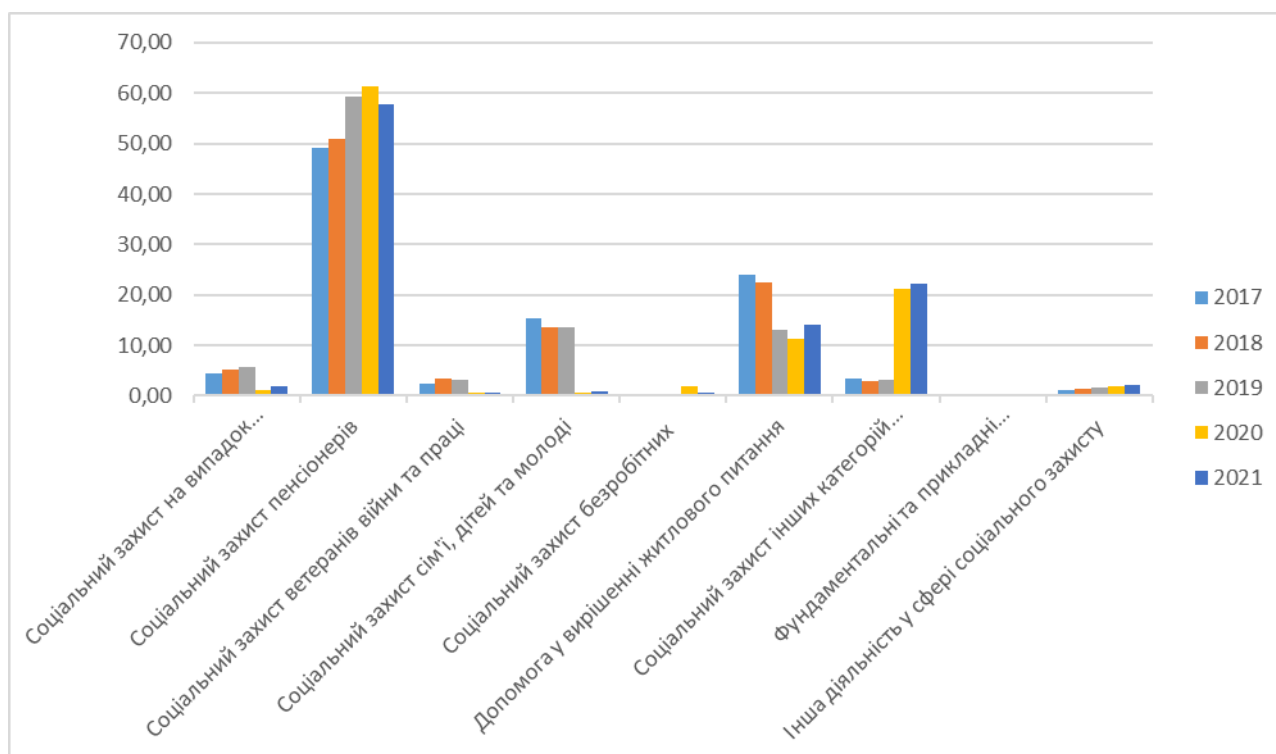

Рисунок 1 - Структура видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення Зведеного бюджету України за 2017-2021 р.р.

Джерело: розроблено автором на основі джерела [3], [4]

У 2020-2021 роках відбулося зростання фінансування інших категорій населення. У 2021 році порівняно з 2017 роком у 8 разів. До цієї групи відносять інші програми соціального захисту та соціального забезпечення, що забезпечують загальнодержавні функції, відповідно переліку, який затвердив Кабінет Міністрів України.

Також, спостерігається негативна динаміка зменшення виплат на соціальний захист сім'ї, дітей та молоді з 15,44% у 2017 році до 0,79% у 2021 році.

Незважаючи на зменшення видатків категорії «допомога у вирішенні житлового питання», вона займає відносно високу частку. В середньому за п'ять років – 16%.

Також спостерігається незначна частка видатків на випадок непрацевдатності, яка до 2020 року мала тенденцію до зменшення, а у 2021 році зросла на 0,84% порівняно з попереднім роком.

Проте уряд України надалі планує зменшувати видатки на дану категорію. Так Міністерству економіки разом з Міністерством соціальної політики доручено до 1 лютого 2023 опрацювати питання, щоб замість виплат допомоги по тимчасовій непрацевдатності роботодавець у такому випадку надавав оплачувану додаткову відпустку.

Проблеми фінансового забезпечення розвитку соціальної сфери держави обумовлені рядом фактів. Перший фактор пов'язаний з принципово іншим підходом до побудови фінансової моделі розвитку елементів соціальної інфраструктури та структур суспільних відносин, що визначає можливість застосування певних фінансових інструментів. Другий фактор пов'язаний з державною підтримкою розвитку соціальної сфери, тобто з пріоритетами соціальної політики. Третій ключовий фактор відображає специфіку причинно-наслідкового зв'язку між інструментами фінансового механізму моделі розвитку соціальної сфери і досягнутим соціальним ефектом.

Крім перерахованих факторів, доцільно враховувати глобальну цифровізацію суспільства в цілому, як один з ключових напрямків соціальної трансформації, змістом якої в першу чергу є все в спостережуваних змінах і появі абсолютно нових конструкцій суспільних відносин.

Переваги цифрової трансформації системи фінансування соціального сектору представлені в концепції цифрової та функціональної трансформації соціальної сфери, до основних з яких можна віднести наступне[5]:

- підвищення адресності та ефективності надання заходів соціальної підтримки на національному, регіональному та муніципальному рівнях;
- підвищення ефективності використання бюджетних коштів різних рівнів для надання заходів соціальної підтримки громадянам України;
- оптимізація процесів надання державних послуг Пенсійного фонду України і Фонду соціального страхування України;
- зниження адміністративного навантаження на страхувальників (юридичних осіб), оптимізація процесів їх взаємодії з Пенсійним фондом України і Фондом соціального страхування України;
- зниження витрат на виконання функцій, надання державних послуг і підвищення ефективності основних і допоміжних процесів, включаючи витрати в сфері інформаційних технологій, державні органи виконавчої влади, виконавчі органи влади суб'єктів України, органи місцевого самоврядування;
- скорочення витрат бюджетів суб'єктів України і муніципальних утворень на реалізацію процесів забезпечення заходів соціальної підтримки.

Важливим є окреслення проблем фінансування соціальної сфери України. До них варто віднести:

- недостатні обсяги бюджетних коштів для фінансування соціальної сфери. Адже можна сказати, що категорії соціальних видатків соціальних видатків фінансуються у замалих обсягах ніж це необхідно.
- відсутність механізму розрахунку реальної вартості забезпечення соціальних гарантій;
- стрімке зростання вартості соціальних послуг;
- неефективність бюджетного управління наявними фінансовими ресурсами як головними розпорядниками, так і окремими соціальним установами.

Ще однією проблемою є специфіка фінансового контролю. Це пов'язано зі складністю здійснення процедури фінансового контролю в соціальній сфері.

Через те, що при реалізації соціальних проектів цільові показники у вигляді показників соціального ефекту не можуть бути відображені в грошовій формі. Відповідно, в процедурі фінансового контролю в соціальній сфері методологічно складно порівняти сформований соціальний ефект і фінансові витрати.

При формуванні оптимального фінансового механізму розвитку соціальної сфери держави доцільно застосовувати кластерний підхід, для вивчення якого можна використовувати вибірку, статистично представлену наступними конкретними параметрами: обсяг соціальних видатків бюджету на душу населення, соціальні інвестиції на душу населення, рівень розвитку державно-приватного партнерства.

Для вдосконалення фінансування соціальної сфери варто виділити декілька основних заходів [6]:

- розширення сфер використання ринкових інструментів соціального захисту (підтримка обов'язкового і запровадження добровільного страхування, розвиток накопичувальних страхових систем, задоволення диференційованого попиту на різні соціальні послуги тощо) через механізм діяльності державних пенсійних фондів, інститутів медичного страхування;
- нетрадиційні форми залучення коштів господарюючих суб'єктів та домогосподарств;
- розширення сфери платності соціальних послуг диференційованої якості;
- залучення ресурсного потенціалу некомерційного сектору до реалізації соціальних програм;
- розширення автономії органів місцевого самоврядування з надання соціальних послуг;
- створення правових та економічних умов для розвитку ринку соціальних послуг.

Висновки. Соціально орієнтована економіка характеризується фундаментальним значенням соціальної сфери та її особливим місцем серед інших сфер суспільного життя. Така пріоритетність соціальних сфер вимагатиме значних фінансових впливів з боку держави та інших джерел фінансування.

Домінування бюджетного фінансування потреб у соціальній сфері, пріоритетність цих потреб та неможливість їх скорочення без погіршення якості життя населення та соціальної захищеності потребує пошуку альтернативних джерел фінансування соціально-культурних видатків, які дозволять раціоналізувати їх у бюджеті в структурі економіки, а також сприяти економічному зростанню, оскільки вивільнені ресурси можна використовувати для економічного, продуктивного витрачання.

Література:

1. Яблочников С.Л., Євась Т.В., Жукова О.А. Стан та проблеми фінансового забезпечення соціальної сфери України. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5172> (дата звернення: 15.12.2022 р.).

2. Пігуль Н., Люта О., Бойко А. Фінансове забезпечення соціальної сфери в Україні / Н. Пігуль, О. Люта, А. Бойко // Вісник Національного банку України. – 2015.

3. Статистичний збірник Міністерства фінансів "Бюджет України - 2021". URL: https://mof.gov.ua/storage/files/2_Budget_of_Ukraine_2021.pdf (дата звернення: 17.12.2022 р.).

4. Статистичний збірник Міністерства фінансів "Бюджет України - 2019". URL: [https://mof.gov.ua/storage/files/2_Budget_of_Ukraine_2019_\(for_website\)%20\(1\).pdf](https://mof.gov.ua/storage/files/2_Budget_of_Ukraine_2019_(for_website)%20(1).pdf) (дата звернення: 17.12.2022 р.).

5. Савченко В.Ф., Маклюк О.В. Інноваційні підходи до розвитку соціальної сфери України. *Економічний форум*. 2021. Т. 2, № 2. С. 154–163.

6. Гордієнко Л.А. Оцінка фінансового забезпечення соціальної сфери в Україні. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент. 2016. Вип. 17. С. 127–130.

References:

1. Yablochnikov S.L., Yevas T.V., Zhukova O.A. State and problems of financial support of the social sphere of Ukraine. URL:

<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5172> (access date: 12/15/2022).

2. Pigul N., Lyuta O., Boyko A. Financial support of the social sphere in Ukraine / N. Pigul, O. Lyuta, A. Boyko // Bulletin of the National Bank of Ukraine. - 2015.

3. Statistical collection of the Ministry of Finance "Budget of Ukraine - 2021". URL: https://mof.gov.ua/storage/files/2_Budget_of_Ukraine_2021.pdf (date of application: 12/17/2022).

4. Statistical collection of the Ministry of Finance "Budget of Ukraine - 2019". URL: [https://mof.gov.ua/storage/files/2_Budget_of_Ukraine_2019_\(for_website\)%20\(1\).pdf](https://mof.gov.ua/storage/files/2_Budget_of_Ukraine_2019_(for_website)%20(1).pdf) (access date: 12/17/2022).

5. Savchenko V.F., Makliuk O.V. Innovative approaches to the development of the social sphere of Ukraine. *Economic Forum*. 2021. Vol. 2, No. 2. P. 154–163.

6. Gordienko L.A. Assessment of financial support of the social sphere in Ukraine. *Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Economics and management*. 2016. Issue 17. P. 127–130.

Abstract: *The work examines the essence of the social sphere, reveals the peculiarities of the financial support of the social sphere of Ukraine. An analysis of the volume and dynamics of expenditures of the Consolidated Budget for the social sphere of Ukraine for 2017-2021 was carried out. financial support. The problems of financial support of this area have been identified. The directions of modernization of the financing of the researched industry have been determined.*

Key words: *social sphere, financial support, budget expenditures, social support, consolidated budget.*

Стаття відправлена: 16.01.2023 р.

© Дем'янчук О.І., Борконюк О.О.